

Les raons secretes de les memòries de l'Anna Maria Dalí

Història del llibre *Salvador Dalí vist per la seva germana*

Quan vaig iniciar el meu treball de recerca per a l'estudi del *Salvador Dalí vist per la seva germana*, publicat aquest estiu per Viena Edicions dins la col·lecció «La Memòria dels Dies», dirigida per l'historiador Enric Pujol, el que més em va sorprendre és que la història que amagava al darrere era extraordinàriament fascinant i a estones arribava a cotes d'autèntic serial televisiu. Relatar de manera detallada tot el procés de creació del llibre, amb detalls minuciosos, ha estat possible gràcies a la localització de distints documents, entre els quals hi ha els papers de l'arxiu de la mateixa Anna Maria Dalí, que sens dubte va conservar amb la intuïció que un dia servirien per refer el trajecte del *Salvador vist per la seva germana*.

MARIONA SEGURANYES > TEXT

Aнна Maria Dalí, des d'es Llaner, va anar enfilant els seus records d'infantesa, de manera ferma i enèrgica, amb el convenciment que el seu passat, el de la seva família, calia que fos relatat, explicat, per contrarestar una sèrie de dades que el seu germà aportava a la *Vida Secreta*, i amb els quals ella es trobava en desacord. La formació d'Anna Maria fou igualment exquisida, com la del seu germà, i va viure rodejada pels amics intel·lectuals del seu pare —el notari Salvador Dalí Cusí—, entre ells el polític republicà i escriptor Josep Puig Puigades, el farmacèutic Joaquim Cusí i el silvicultor Josep Pichot. Anna Maria va viure intensament les primeres exposicions del seu germà, els seus primers petits èxits, els seus primers viatges

d'aprenentatge plàstic, i va creure fermament, com el seu pare, en l'obra de Salvador i en el seu poder com a artista. Cal no oblidar que Anna Maria Dalí fou, en la primera etapa del pintor, el seu primer referent femení, que obra darrera obra va acabar esdevenint símbol de la contemplació en estat pur, de la malenconia profunda davant del paisatge, l'Empordà, que s'obria més enllà de la seva mirada. La transformació silenciosa que es va iniciar en l'interior de Dalí a mitjan anys vint, per evitar la caiguda en l'abisme del sublim i de l'infinit, es va manifestar plenament davant dels

Cal no oblidar que Anna Maria Dalí fou en la primera etapa del pintor el seu primer referent femení

>> Coberta de Salvador Dalí vist per la seva germana, a cura de Mariona Seguranyes.

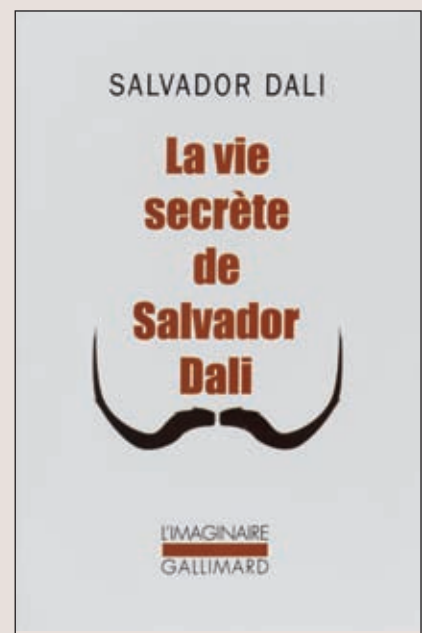

>> *La família Dalí el 1910: des de l'esquerra, la tia Maria Teresa, els seus pares, Salvador amb sis anys, la tia Caterina, l'Anna Maria i l'àvia Anna.*

ulls de l'Anna Maria Dalí i de la seva família amb l'arribada dels surrealistes i de Gala a la vida del pintor, tal com sabem per un dels documents que ens permeten esbrinar els motius reals de la redacció de les memòries de la germana del pintor. Es tracta d'un exemplar de l'edició de la *Vida Secreta* de Dalí, del 1944, amb anotacions manuscrites de l'Anna Maria Dalí, a través de les quals sabem amb precisió tots els punts amb els quals discrepava. A la portada del volum va afegir el subtítol «y comentada por Ana María Dalí», amb una inscripció que advertia al lector: «Lo que no comento es porque no sé la veracidad que puede tener. Me limito a anotar lo que positivamente sé que es cierto o que es falso». En els seus comentaris, Anna Maria Dalí va contradir sistemàticament la imatge d'infant

terrible, capritxós, fins i tot perillós, de Salvador en la seva infantesa. Nega que agredís les seves cuidadores. Afirmava que la relació que va establir amb Carme Roget va ser romàntica i «normal»,

En els seus comentaris, Anna Maria Dalí va contradir sistemàticament la imatge d'infant terrible, capritxós, fins i tot perillós, de Salvador en la seva infantesa

>> *Versió francesa de La vida secreta de Salvador Dalí.*

>> Anna Maria Dalí asseguda de perfil posant per a algun dels nombrosos retrats que el seu germà li va fer a mitjan anys vint. Es Llaner, Cadaqués.

en nega el «pla quinquennal» tal com l'havia descrit el mateix Dalí, i titlla de maliciosos els «falsos records» dedicats a Butxaques i a Dullita. En aquestes anotacions, Anna Maria Dalí defensa la primera etapa plàstica del pintor, tot recordant que va aconseguir els seus primers èxits amb les obres impressionistes i cubistes, i fa un incís per dir que Dalí «*oculta una parte tan importante de su personalidad*». Per altra banda, en les seves acotacions, corrobora dades exposades pel pintor, com per exemple la relació estreta que existia amb la família Pichot a través de l'amistat entre el seu pare i Josep Pichot. Anna Maria Dalí afirma que les paraules utilitzades pel seu germà pel que fa a la mort de la seva mare són sinceres, i afegeix: «*Murió nuestra madre en 1921 cuando Salvador tenía 18 años. ¿Cómo se explican estas líneas sinceras y llenas de amor y luego en 1929, después de ocho años de su muerte, la frase inhumana que no dudó en escribir? Hay en ello una explicación. Una sola: Gala Elouard, o sea, Helena. Esto motivó la expulsión de Salvador del seno de la familia. Pero ella, Gala, en 1932 insistió en el mismo insulto*». Anna Maria Dalí culpa Gala directament de la inscripció «*Parfois je crache par plaisir sur le portrait de ma mère*», present en la composició *El Sagrat Cor*, exhibida a París el novembre de 1929. També en aquesta mateixa nota fa referència al paràgraf de *La femme visible*, que va despertar encara més la ira del seu pare fins al punt de desheretar Salvador. Retreu a Dalí que en l'apartat «*Sóc repudiat per la meva família*» Dalí amagui la causa del seu desterrament al·ludint a un secret, quan «*Precisamente el acto fue público*», referint-se a la inscripció d'*El Sagrat Cor*. En aquest punt rau l'origen del que la seva germana bateja com a «*Tragedia secreta de Salvador Dalí*». Aquest conflicte familiar, que s'allargarà en el

Som davant d'una obra pionera en la reivindicació del primer Dalí, i d'una obra cabdal per entendre plenament la trajectòria plàstica del geni empordanès

>> *Anna Maria amb Salvador a Es Llaner, amb un gramòfon al costat, cap al 1925.*

temps, explica bona part de la simbologia de l'obra del pintor a partir de 1929. Paral·lelament, el relat imprecís i quasi absent a *Vida secreta...* d'aquesta «tragedia daliniana» marca l'inici de la convicció d'Anna Maria Dalí d'explicar des de Figueres i des de Cadaqués (des d'es Llaner) la història familiar. Aquest és precisament el punt de partida de la redacció del *Salvador Dalí vist per la seva germana*, que és una finestra oberta al passat del pintor amb tota mena de detall, en què és possible fins i tot flairar l'olor del mar. Som davant d'una obra pionera en la reivindicació del primer Dalí, i d'una obra cabdal per entendre plenament la trajectòria plàstica del geni empordanès. Incomptables foren les hores que va restar Anna Maria quieta, suspesa, en la posició que li demanava el seu germà, fent de model per a algunes de les teles més belles del pintor. Hi apareix la seva figura en estat de contemplació, amb la mirada suspesa en el més enllà, envers l'Empordà, que va atrapar ferotgement els dos ger-

mans. Figueres representava, tant per a Salvador com per a Anna Maria, la formació intel·lectual, la disciplina i les idees que bullien en el si d'una ciutat en ple procés de transformació, que es va convertir en una mena de ciutat de l'art cívic, la ciutat de les arts. Cadaqués, per contra, era la llibertat, la natura en estat pur, el *plein air* dels artistes que hi acudien a inspirar-se; és justament en aquest espai on Dalí va plasmar la seva germana observant la natura a *Noia a la finestra*, entre d'altres teles. Anna Maria

Per imperatius de l'època el llibre va aparèixer publicat en llengua castellana per primer cop el 1949, amb una traducció de María Luz Morales

compartia la mateixa tristor que patia Salvador quan va tastar l'èxtasi, el sublim al bell mig del paisatge. Però ella va restar presonera en l'experiència estètica i va acceptar la malenconia, la tristor, enfront de l'anhel de traspasar l'infinit. I així és com va ser immortalitzada per la mà del seu germà, en l'allegoria de la malenconia. Alhora va indagar un camí per expressar tots aquelles sensacions que l'aclaparaven, i ho va fer a través de l'escriptura, plasmada en el seu *Diari* de joventut, i que considerem la seva primera obra escrita, enormement interessant i valuosa des d'un punt de vista literari i de contingut. L'estada de Federico García Lorca i les cartes que s'escrivien Anna Maria Dalí i el poeta també la van ajudar a insistir en l'objectiu de plasmar els seus pensaments en un paper, i, des d'aquest punt de vista, cal tenir molt en compte la correspondència que s'intercanviaren. Gràcies a Manuel Brunet, a final dels anys quaranta, després de la foscor aclaparadora de la Guerra Civil, Anna

>> Anna Maria Dalí a Es Llaner a Cadaqués, cap a mitjan anys trenta.

Maria Dalí va reprendre el gust per l'escriptura, i va començar a redactar en llengua catalana. Molt probablement sense l'estímul i la seguretat que li va transmetre l'escriptor de Vic el *Salvador Dalí vist per la seva germana* no hagués vist la llum de la manera que ho va fer. Si Manuel Brunet va ser qui va empènyer Anna Maria Dalí a escriure en català i tirar endavant la seva faceta d'escriptora, fou Montserrat Vayreda qui la va animar i convèncer de la necessitat de publicar aquesta obra en la seva llengua original. Per imperatius de l'època el llibre va aparèixer publicat en llengua castellana per primer cop el 1949, amb una traducció de Maria Luz Morales. El restabliment de l'edició en llengua catalana no va tenir lloc fins al 1988 gràcies a la intervenció de la poetessa empordanesa Montserrat Vayreda, sota un nou títol, *Noves imatges de Salvador Dalí*, amb uns annexos al principi i al final que Anna Maria Dalí va afegir en el text original. A la nostra edició hem volgut restaurar el manuscrit original d'Anna Maria Dalí en català, tal com s'hauria d'haver publicat el 1949, i amb el títol inicial: *Salvador Dalí vist per la seva germana*. Hem mantingut les pàgines que hi va afegir la seva autora el 1988 davant i darrere del manuscrit original, però amb una tipografia diferent per distingir totes dues edicions. Darrere, amb annexos, reproduïm la dedicatòria del seu pare que encapçalava l'edició del 1949 i que va desaparèixer el 1988, la dedicatòria de la mateixa Anna Maria Dalí de l'edició del 1988, i l'article de Jaume Maurici del 1950, que va servir de pròleg a l'edició del 1988. També reproduïm els dos articles que va publicar Josep Pla a *Informaciones* amb motiu de l'edició del llibre d'Anna Maria Dalí i

La seva figura és clau per a l'Empordà i Catalunya. Amb la mirada enrere, ens adonem que si un element tenien en comú Anna Maria i Gala era la passió per l'obra de Dalí i la plena convicció del valor del seu art

>> La família Dalí a la platja d'Es Llaner cap al 1924 acompanyats per uns amics. Drets començant per la dreta, Salvador i Anna Maria agafats pel braç.

del *Memorandum* de Dalí del 1950. Pla va ser l'únic autor que a través dels seus articles va oferir un punt de vista conciliador entre tots dos germans. A l'interior reproduïm diverses fotografies de la família Dalí, algunes de les quals són inèdites. El seu fill conductor és la mateixa Anna Maria Dalí. I en un altre plec hem inclòs algunes de les obres del pintor empordanès que fan referència a la seva família i especialment a la seva germana.

Cadaqués fou en repetides ocasions font de l'obra creativa d'Anna Maria Dalí, que va publicar tres llibres més, tots ells centrats en aquest bell poble: *Tot l'any a Cadaqués*, *Miratges de Cadaqués*, *Des de Cadaqués* (aquest darrer amb il·lustracions de la seva amiga Àngels Carbona).

Queda pendent d'estudiar la figura d'Anna Maria Dalí amb més profunditat, i molts aspectes de la seva personalitat, més enllà dels seus encontres i desacords amb el seu germà. Apropar-nos a ella és apropar-nos a més de quaranta anys de vida cultural catalana, viscuda

des de Cadaqués. Va mantenir correspondència i amistat amb escriptors, pintors, artistes i arquitectes, com Josep Maria de Sagarra, Josep Pla, Eugeni d'Ors, Manuel Brunet, Montserrat Vayreda, Joan Guillaumet, Claudi Díaz Pérez, Fèlix de Pomés, Àngel Planells, Josep Maria Prim, Ramon Reig, Rafael Duran, Ramon Pichot Soler, Antoni Pitxot i Lluís Roura, entre molts d'altres. Va ser retratada per molts dels seus amics pintors, i en certa manera va prendre el rol d'acti-

Sens dubte Anna Maria Dalí és una clau ben valuosa per endinsar-nos en el complex univers de Dalí, que exerceix una poderosa atracció difícil de resistir

vista cultural en molts moments. La seva figura és clau per a l'Empordà i Catalunya. Amb la mirada enrere, ens adonem que si un element tenien en comú Anna Maria i Gala era la passió per l'obra de Dalí i la plena convicció del valor del seu art. Ara que el món ha estat observant París, el Centre Pompidou, on s'ha celebrat una magnífica exposició de Dalí, que té una segona part amb molts documents a Madrid, nosaltres reivindiquem la figura d'Anna Maria Dalí i la de la seva família, per entendre plenament una part de la producció plàstica de l'obra de Salvador Dalí. El pintor empordanès es va avançar a la postmodernitat situant l'eix de la seva obra en la seva pròpia vida i plasmant a la seva obra tot allò que li succeïa, com una mena d'autobiografia constant i agitada. Sens dubte Anna Maria Dalí és una clau ben valuosa per endinsar-nos en el complex univers de Dalí, que exerceix una poderosa atracció difícil de resistir.

Mariona Seguranyes
és historiadora de l'art.